

**UNIVERSITATEA „BABEȘ-BOLYAI” CLUJ-NAPOCA
FACULTATEA DE ISTORIE ȘI FILOSOFIE
CATEDRA DE ISTORIE MODERNĂ**

**ȘCOLILE ARHIDIECEZEI BLAJ LA SFÂRȘITUL SECOLULUI
AL XIX-LEA ȘI ÎNCEPUTUL SECOLULUI XX**

TEZĂ DE DOCTORAT

**COORDONATOR ȘTIINȚIFIC
PROF. UNIV. DR. NICOLAE BOCȘAN**

**DOCTORAND
ELENA DANIELA MÂRZA**

CLUJ-NAPOCA 2010

Școlile Arhidiecezei Blaj la sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului XX

Cuprins

Introducere.....	p. 3
I. Considerații istoriografice.....	p. 6
Amprenta factorului politic asupra istoriografiei școlilor blăjene.....	p. 8
Categorii de scrieri referitoare la istoria învățământului blăjean de la sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului XX.....	p. 11
II. Învățământul elementar	
Chestiuni referitoare la învățământ reflectate în legislația școlară.....	p. 28
Conceptii pedagogice în școlile blăjene la sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului XX.....	p. 90
III. Învățământul mediu.....	p. 144
Gimnaziul superior.....	p. 145
Institutul pedagogic.....	p. 192
Școala de fete.....	p. 212
Concluzii.....	p. 226
Anexă.....	p. 228
Bibliografie selectivă	p. 253

Cuvinte-cheie: învățământ, epoca modernă, Arhidieceza de Alba Iulia și Făgăraș, Blaj, politica de maghiarizare, școli elementare, școli medii, Gimnaziul superior din Blaj, Preparandia din Blaj, Școala de fete din Blaj.

Rezumat

Pentru românii din Transilvania epocii moderne, școala a reprezentat o instituție de maximă importanță, având, dincolo de simplu mediu de transmitere a unor cunoștințe, rolul fundamental de perpetuare și consolidare a unei duble identități – de român și de membru al unei biserici.

Acest fapt este ilustrat cu pregnanță și de subiectul cercetării noastre –școlile Arhidiecezei de Alba Iulia și Făgăraș la sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului XX (perioadă care corespunde în mare păstoririi mitropolitului Victor Mihály de Apșa, 1895-1918). Am avut în vedere atât învățământul elementar, cât și pe cel mediu, prin gimnaziul, preparandia și școala de fete din Blaj.

Modul în care am conceput și structurat cercetarea a fost determinat de complexitatea și diversitatea acestui subiect. Aceasta are trei părți: I. Considerații istoriografice, II. Învățământul elementar, III. Învățământul mediu; aceste părți sunt divizate, la rândul lor, în capitole.

I.Considerații istoriografice

Din punct de vedere istoriografic, Biserica Română Unită a avut un destin aparte. În timpul regimului comunist, timp de mai bine de patru decenii, cercetarea istorică din România a fost silită să se conformeze canoanelor ideologiei marxist-leniniste, definite în funcție de interesele regimului. Au fost prohibite, astfel, numeroase subiecte considerate amenințătoare pentru dogmele oficiale, a fost restricționat drastic accesul la documente. Printre cele mai vitregite subiecte s-a numărat și istoria confesiunilor.

După 1989 această situație a început treptat să se schimbe: au fost inițiate ample proiecte de cercetare vizând reconstituirea acestei părți a istoriei românești, proiecte finalizate prin lucrări elaborate după toate rigorile scrisului științific. În ultimele două decenii s-au derulat

veritabile programe de cercetare, sistematice și coerente, în urma cărora au văzut lumina tiparului numeroase volume dedicate diverselor aspecte ale istoriei Bisericii Române Unite.

Dincolo de aceste lucrări, redactate din perspectiva neutră a specialistului, acest subiect a beneficiat de o serie de cărți cu caracter apologetic, menite să evidențieze contribuția Bisericii Române Unite la dezvoltarea politică și culturală a românilor, lucrări valorificate în cadrul tezei.

II.Învățământul elementar

Un spațiu important, în economia lucrării, a fost alocat învățământului elementar, evidențiind anumite aspecte definitorii: legislația, concepțiile pedagogice care i-au animat pe dascăli, conținutul.

Am preferat să structurez subcapitolul dedicat chestiunii extrem de importante a legislației nu în jurul legilor care au caracterizat această perioadă (bine-cunoscutele legi introduse sub ministerele lui Albert Apponyi și Nandor Zichy), ci în jurul chestiunilor care făceau obiectul textelor cu caracter de lege, și aceasta din două motive: pe de o parte, am considerat că o lege vine ca răspuns la o anumită realitate socială, la anumite probleme despre care legiuitorul consideră că pot fi rezolvate astfel, iar pe de altă parte am constatat că implicarea statului în afacerile școlare se făcea nu doar prin legile „mari”, ci și printr-o multitudine de ordonanțe ministeriale, care vizau chestiuni dintre cele mai diverse și mai amănunțite, și care erau preferate deoarece nu presupuneau discutarea lor în camerele legiuitoare. Ne-am străduit să surprindem, în acest subcapitol, situația contradictorie în care se afla segmentul de învățământ la care ne referim în raport cu aceste legi: pe de o parte, acestea puneau la grea încercare caracterul confesional și românesc al școlilor, pe de altă parte este neîndoielnic faptul că aveau și o importantă componentă modernizatoare, prin impunerea unor standarde referitoare la dotarea școlilor, la pregătirea învățătorilor și la salarizarea acestora într-un mod mai potrivit cu importanța lor socială.

În subcapitolul dedicat concepțiilor pedagogice care au însuflețit învățământul blăjean am urmărit mai multe direcții: am încercat să identificăm influențele venite dinspre pedagogia europeană a epocii; apoi, în lipsa unor lucrări fundamentale de pedagogie elaborate la Blaj, ne-am străduit să reconstituim viziunea despre educație a dascălilor analizând „creuzetul” acesteia: Reuniunea învățătorilor din Arhidieceza de Alba Iulia și Făgăraș și revista acesteia,

„Foaia școlastică”. Un rol aparte revine și conținutului învățământului elementar (manuale, programe).

III.Învățământul mediu

Școlile medii s-au numărat printre instituțiile care au contribuit la gloria Blajului, având un aport hotărâtor la formarea unei părți importante a elitei românești din Transilvania. Faima lor se datora nu doar instruirii științifice de calitate, ci și caracterului de mediu ce permitea păstrarea și dezvoltarea identității naționale, românești, a elevilor.

Autoritatea bisericească în cazul acestor școli era reprezentată de Consistoriul Arhidiecezan (în cadrul căruia funcționa o comisiune școlastică și un inspector școlar arhidiecezan).

Conștientizând, la rândul său, importanța școlilor medii pentru societate, Ministerul Cultelor și instrucțiunii publice s-a străduit permanent să le controleze, printr-o serie de legi și ordonanțe.

Partea rezervată învățământului mediu a fost structurată în funcție de instituțiile din Blaj avute în vedere: gimnaziul, preparandia și școala de fete. Am avut în vedere aspecte ținând de organizarea acestora, dar și de relațiile cu autoritățile civile (școlile medii aflându-se în „prima linie” a conflictului dintre stat și autoritatea ecleziastică). Acest capitol conține, astfel, informații despre evoluția școlilor în această perioadă, despre funcționarea lor, corpul profesoral, materiile studiate, dar și despre elevii care le-au frecventat, proveniența lor, condițiile în care se desfășura viața lor școlară.

Textul tezei a fost completat cu o anexă conținând situația școlilor din Arhidieceză în anul 1900. Extrasă din *Șematismului veneratului cler al Archidiecezei Metropolitane Greco-Catolice Române de Alba Iulia și Făgăraș pre anul Domnului 1900*, aceasta reprezintă o veritabilă „oglină” a școlilor, indispensabilă bunei înțelegeri a problematicii învățământului elementar.

Sursele cercetării noastre sunt reprezentate în primul rând de izvoarele din epocă: bogatul fond documentar aflat la Direcția Județeană Alba a Arhivelor Naționale, o parte din anuarele școlilor medii, dar și presa vremii, în special *Unirea* și *Foaia școlastică*, periodice blăjene care s-au remarcat printr-o apariție îndelungată și regulată. Caracteristicile acestor surse au determinat de multe ori modul în care am abordat diversele și complexe aspecte ale temei

noastre: informația uneori incompletă (este bine-cunoscut destinul vitreg parcurs de arhivele Blajului), alteori greu accesibilă (datorită modului de organizare sau regulamentelor de la Arhivele Naționale) a provocat dezechilibre inerente în economia lucrării.

Pe lângă izvoarele documentare, lucrarea noastră a beneficiat de aportul a numeroase cărți și articole, în primul rând de specialitate dar nu numai, din epoca la care ne referim dar și contemporane (lucrări menționate în *Bibliografie*).